

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi

Cihan Selek-Öz¹
Sinan Balta²

Özet: Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. 2019 yılı itibariyle dünyadaki yaşlı nüfus oranı yüzde 9,3’tür. Türkiye ise yüzde 9,1’lik yaşlı nüfus oranı ile dünya ortalamasına yaklaştığı durumdadır. TÜİK projeksiyonlarına göre Türkiye’de yaşlı nüfus oranının 2023 yılında yüzde 10,2’ye, 2030 yılında yüzde 12,9’a, 2040 yılında yüzde 16,3’e, 2060 yılında yüzde 22,6’ya, 2080 yılında ise yüzde 25,6’ya yükseleceği öngörülmektedir. Bu nüfus projeksiyonu hızla yaşlanan nüfusa yönelik sosyal politikaların önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda yaşlı nüfusa yönelik sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet politikalarına duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu çalışmada hızla yaşlanan Türkiye nüfusuna dikkat çekilerek, Türkiye’de yaşlılara yönelik uygulanan güncel sosyal politikalar analiz edilmekte ve bu yönde öneriler getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Sosyal Politika, Sosyal Sigorta, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet

1. Giriş

Bir toplumda doğumda beklenen yaşam sürelerinin artması, bir başka deyişle ortalama ömürlerin uzaması ve doğurganlık oranlarının azalması o toplumun yaşlanması ile sonuçlanır. Toplum yaşlanması, toplum içerisindeki yaşlı nüfus oranının artmasıdır. Modern toplum

1. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

2. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Yüksek Lisans Öğrencisi.

yapısında başta tıp alanı olmak üzere birçok alanda yaşanan teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler insanların hayat standartlarının yükselmesini ve ortalama yaşam sürelerinin uzamasını sağlamıştır. Diğer yandan eğitim süresinin uzaması, kadınların çalışma hayatına girmesi ve insanların varoluşa ilişkin dünya görüşlerinin değişmesi neticesinde doğurganlık oranları azalmıştır. Bu süreci ilk tecrübe edenler gelişmiş ülkeler olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra teknolojik gelişmeler, sağlık alanında yaşanan iyileşmeler, kadınların artan oranda istihdama katılması ve kitlesel ölümlere yol açan olayların azalması ile birlikte sanayileşmiş toplumlar yaşlanma sürecine girmişlerdir. Gerçekten de bugün Japonya yüzde 28,8 (TÜİK 2019c), İtalya yüzde 22, Almanya yüzde 21,5, Finlandiya yüzde 21, Fransa yüzde 20,1, İsveç yüzde 19,9 ve Birleşik Krallık yüzde 18,4 (Eurostat, 2019a) yaşlı nüfus oranına sahip ülkeler arasındadır.

Yaşlılığın her ne kadar biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyolojik boyutları olsa da kronolojik olarak 65 yaş ve üzeri kimseler yaşlı olarak kabul edilmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz. Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 18-21). Birleşmiş Milletler bazı kaynaklarında ve istatistiklerinde yaşlı nüfusu 60 yaş ve üzeri grup olarak ele alsa da, genel kabul gören 65 yaş ve üzeri yaş grubudur. Hatta ortalama ömürler uzadıkça “yaşlı” kategorisi de kendi içerisinde alt kademelere ayrılmaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda 65-74 yaş arası “genç yaşlı” (young-old), 75-84 yaş arası “orta yaşlı” (middle-old), 85 ve üzeri “yaşlı yaşlı” (old-old) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Yine bazı çalışmalarda ise 55-64 yaş arası “neredeyse yaşlı” (nearly-old) 65-74 yaş arası “genç yaşlı” (young-old), 75-84 yaş arası “orta yaşlı” (middle-old), 85-94 yaş arası “daha yaşlı” (older-old), 95 yaş ve üzeri ise “en yaşlı” (oldest-old) olarak tasnif edilmektedir. Hatta Atchley (2009), 95-104 yaş arasının “en yaşlı” (oldest-old), 105 yaş ve üzerinin ise “aşırı yaşlı” (hyper-old) olarak tanımlanmasını önermektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye nüfusunun son derece hızlı bir şekilde yaşlandığına dikkat çekerek, yaşlılara yönelik sosyal politikaların

önemini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu çerçevede öncelikle yaşlılara yönelik sosyal politikalara ihtiyaç duyulmasının nedenleri üzerinde durulacaktır. Bu nedenler demografik yapıda ve aile yapısında meydana gelen değişim ile ekonomik gerekler ve sosyal hukuk devleti ilkesi bağlamlarında ele alınacaktır. Daha sonra TÜİK'ten elde edilen güncel istatistiklerden yararlanarak Türkiye'nin demografik yapısı üzerinden hızla yaşlanan nüfusuna dikkat çekilecektir. Son olarak ise Türkiye'de günümüzde yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikalar sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler kapsamında incelenecek, sorunlu alanlar tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır.

2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalara İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Yaşlılara yönelik sosyal politika ihtiyacını ortaya çıkaran nedenler demografik değişim, aile yapısındaki değişim, ekonomik nedenler ve sosyal hukuk devleti olma gereği başlıkları altında ele alınmaktadır.

2.1. Demografik Değişim

Yaşlılara yönelik sosyal politikalara duyulan ihtiyacı ortaya çıkaran ana unsurlardan ilki nüfus yapısındaki değişimlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler yaşam koşullarına belli bir standart getirmiştir. Ayrıca sağlık alanındaki hizmetlerin kalitesi ve etkililiği ile birlikte bireylerin ortalama yaşam beklentisi artmıştır (Taşçı, 2010: 179). Kadınların çalışma hayatına girmesi, eğitim süresinin uzaması ve çocuk sahibi olmaya ilişkin düşüncelerin değişmesi sonucunda doğurganlık oranları da azalmıştır. Ortalama yaşam sürelerinin uzaması ve doğum oranlarının azalması tüm dünyada yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur. Nüfusun yaşlanması 20. yüzyılda, önce gelişmiş ülkelerin gündemine girmiş, daha sonra da tüm dünyanın odak noktası haline gelmiştir. Bugün küresel yaşlanma 21. yüzyılın en başta gelen konularından bi-

risidir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 11).

Türkiye’de de yaşlanma süreci gelişmiş ülkelere göre daha yavaş işlese de günümüzde tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Örneğin 1950’lerde 6’dan fazla olan toplam doğurganlık hızı (Mandıracıoğlu, 2010: 43) 2019 yılı itibariyle 1,88’e kadar düşmüş (TÜİK, 2020b), ortalama yaşam beklentisi ise 1950’li yıllardan günümüze yaklaşık olarak 25 yıllık bir artış göstererek (Mandıracıoğlu, 2010: 43) 2019’da 78,3’e ulaşmıştır (TÜİK 2020a). Bu koşullar altında Türkiye’de yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı 1950’lerde yüzde 3,3 iken, 2019’da yüzde 9,1’e kadar yükselmiştir (TÜİK, 2020a).

Ülke nüfuslarının yaşlanan bir yapıya sahip olması ekonomiyi, sosyal güvenlik harcamalarını, çalışan / üreten işgücüne bağımlı hale gelen yaşlı bireyleri, başka bir ifadeyle yaşlı bağımlılık oranlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu doğrultuda nüfusu hızla yaşlanan ülkeler çeşitli sosyal politika düzenlemeleri ile ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadırlar.

2.2. Aile Yapısındaki Değişim

Dünyada meydana gelen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alandaki değişimler aile yapısını da dönüştürmüştür. Bu bağlamda geleneksel aile yapısı modernleşme süreci ile birlikte yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Geleneksel geniş ailede yaşlıların durumu ve konumu teminat altına alınmıştır. Fakat sanayileşme ve kentleşme süreci sonucunda geleneksel geniş aile yapısının çekirdek aile yapısına evrilmesi ile birlikte yaşlılar aile içerisindeki itibarını ve konumunu kaybetmiştir. Diğer bir ifadeyle artık modernleşmiş toplum yapısında aile yaşlılar için bir sosyal güvenlik kurumu olma özelliğini yitirmiştir (Altan, 2007: 272).

Toplumların modernleşmesi geleneksel aile yapısında belli fonksiyonel değişikliklere sebep olmuştur. Ailelerin yaşam biçimini şekillendiren örf, adet, töre gibi değerler dizgisi bireyselliğin ve rasyonelliğin ön plana çıkarılması gibi farklı yaklaşımlarla karşılaşmıştır. Mo-

dernleşme sonucu ortaya çıkan çekirdek aile ebeveyn ve çocuklardan oluşup yaşlı bireyleri kapsamadığı için yaşlıların birçok ihtiyacı toplumsal değişim sebebiyle yerine getirilememeye başlamıştır (Doğan, 2014: 23).

TÜİK'in 2018'de yaptığı *Aile Yapısı Araştırması*'na göre Türkiye'de çekirdek aile hanehalkı oranı 2014'te yüzde 67,4 iken 2018'de yüzde 65,3'e, geniş ailelerden oluşan hanehalkı oranı ise 2014'te yüzde 16,7 iken 2018'de yüzde 16,1'e düşmüştür (TÜİK, 2019a). Kaldı ki 1960'lı yıllarda Türkiye'de geniş aile oranı yüzde 32'ler civarındaydı (Koç, 2018: 49). İstatistiklerde de görüldüğü gibi Türkiye'de de aile yapısında ciddi farklılaşma eğilimi olmakla birlikte, bir başka ifadeyle geniş aile yapısı çekirdek aile yapısına dönerken, yine de aile kurumu işlevsel olarak önemini korumaktadır. Örneğin; çocuk bakımında yardıma ihtiyacı olan bireylerin anne-babadan destek alması, yaşlı anne veya babanın bakımını yetişkin çocukların yerine getirmesi ülkemizde aile yapısının yapısal olarak olmasa da *işlevsel olarak* geniş aile özelliğini koruduğunu göstermektedir (Altan ve Şişman, 2003: 13).

2.3. Ekonomik Nedenler

Yaşlılara yönelik sosyal politika oluşturma ihtiyacının temelinde yatan unsurlardan birisi de ekonomik nedenlerdir. Çünkü özellikle gelişmiş ülkelerde nüfus artışı yavaşlamakta, hatta durma noktasına gelmektedir. Bu durum yaşlı bireylerin aktif nüfus açısından konumunu da olumsuz etkilemektedir. Başka bir ifadeyle yaşlı bağımlılık oranları artmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranı, çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade etmektedir (Altan, 2007: 273; TÜİK, 2020a). Yaşlı bağımlılık oranları gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek seviyededir. Bu oran 2019 verilerine göre Finlandiya'da yüzde 35, Almanya'da yüzde 33,2, Fransa'da ise yüzde 32,5 seviyesindedir (Eurostat, 2020). Türkiye'de ise yaşlı bağımlılık oranı 2019 verilerine göre yüzde 13,4'tür. Ancak 2023 yılında bu

oranın yüzde 15,2'ye, 2030 yılında yüzde 19,6'ya, 2040 yılında yüzde 25,3'e, 2060 yılında yüzde 37,5'e, 2080 yılında ise yüzde 43,6'ya yükseleceği öngörülmektedir (TÜİK, 2020a).

Çalışma çağındaki nüfusa düşen yaşlı bireylerin yanı sıra çalışma hayatı içerisinde yer alan 65 yaş üstü bireyler de bulunmaktadır. Bu bağlamda OECD'den elde edilen verilere göre 2018'de yaşlıların işgücüne katılma oranı Almanya'da ve Danimarka'da yüzde 7 ve Finlandiya'da ise yüzde 11 seviyesindedir. Ülkemizde ise 65 yaş ve üstü bireylerin işgücüne katılma oranı 2018 yılı verilerine göre yüzde 12,5'tir. Bu oran kadınlarda yüzde 5,9 iken erkeklerde yüzde 20,9'dur (OECD, 2019; TÜİK, 2020a).

Yaşlı bağımlılık oranlarındaki artıştan dolayı aktif nüfustan elde edilen prim gelirlerinin yaşlılık sigortasını karşılama bakımından yetersiz kalmasının yanı sıra yaşlılık döneminin uzaması, refah artışına bağlı olarak sosyal talep ve ihtiyaçların çeşitliliği gibi nedenler kamu kaynaklarının önemli bir kısmının yaşlılığı finanse etmek için kullanılmasına neden olmaktadır (Acar ve Kitapçı, 2008: 81). Sosyal koruma harcamaları içerisinde emekli / yaşlı harcamalarındaki artış devletleri ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda bilhassa gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanan yaşlı bireylerin artması sosyal güvenlik sisteminin finansmanının sağlanmasını zorlaştırmakta ve devlet katkılarına gereksinim doğmaktadır (Altan ve Şişman, 2003: 14). Nitekim gelişmiş ülkelerin GSYİH'lerinin yaklaşık yüzde 30'unu sosyal koruma harcamaları oluşturmaktadır. Bu oran 2017'de Fransa'da yüzde 34, Finlandiya'da yüzde 30, Almanya'da ise yüzde 29,7 seviyesindedir. Yaşlılara yapılan sosyal koruma harcamalarının toplam sosyal koruma harcamaları içerisindeki payı ise 2018'de Almanya ve Danimarka'da yüzde 39 iken Lüksemburg'da yüzde 40 seviyesindedir (Eurostat, 2018; Eurostat, 2019b). Türkiye'de ise 2018 verilerine göre GSYİH içindeki payı yüzde 11,9 olan sosyal koruma harcamalarının yüzde 48,4'ünü emeklilere / yaşlılara yapılan harcamalar oluşturmaktadır (TÜİK, 2019b). Bu çerçevede özellikle gelişmiş

ülkelerde yaşlıları istihdama teşvik edecek ve temelinde yaşlı bağımlılık oranlarının düşürülmesinin amaçlandığı sosyal politikalar oluşturulmaktadır (Altan ve Şişman, 2003: 14).

2.4. Sosyal Hukuk Devleti Olma Gereği

Sosyal hukuk devletini, vatandaşlarına asgari bir gelir güvencesi veren, gelecekte karşılaşılmaması muhtemel sosyal risklere karşı sosyal güvence sağlayan, eğitim, sağlık, barınma ve tüm sosyal hizmetlerden adil bir şekilde yararlanılmasını garanti eden devlet şeklinde tanımlamak mümkündür (Selek-Öz, 2010: 10). Sosyal devlet anlayışında devlet sosyal sorumluluk üstlenerek, gelirden yeterince pay alamayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacağına dair birtakım güvenceler vermektedir (Aydın ve Çakmak, 2017: 4). Bu güvenceleri vatandaşları arasında ayırım yapmaksızın ve adil bir şekilde yerine getirmesi ise hukuk devleti ilkesi olmanın gereğidir.

Sosyal hukuk devleti anlayışının yaygınlaşması yaşlılara yönelik sosyal politikalar açısından da büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu anlayış çerçevesinde devlet yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik olarak bakım hizmetinden istihdama katılımına kadar birçok sorununu çözmeye çalışmaktadır (Altan, 2003: 16). Sosyal hukuk devleti ilkesini benimseyen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 61. maddesinin *Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler* başlıklı B bendinde “*yaşlılar devletçe korunur, yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir*” hükmü bulunmaktadır. Bu madde ile devlet sosyal hukuk devleti olmanın bir gereği olarak yaşlıları özel olarak korunması gereken gruplar arasında saymış ve onları koruma sorumluluğunu üzerine almıştır.

3. Türkiye’de Yaşlıların Demografik Görünümü

Yaşlanma günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biridir. Doğum oranlarının düşmesi ve ortalama yaşam sürelerinin uzaması nüfusun yaşlanmasına neden olmaktadır. Nüfusun yaşlanması ile bir-

likte çocuk ve genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı azalmakta, toplumun ortanca yaşı ile yaşlı bağımlılık oranları da yükselmektedir.

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Türkiye’de Nüfusun Dağılımı, Ortanca Yaş ve Yaşlı Bağımlılık Oranı

Yıl	Toplam Nüfus	Yaş Grupları (Yüzde)			Ortanca Yaş	Yaşlı Bağımlılık Oranı
		0-14	15-64	65+		
1935	16.158.385	41,4	54,7	3,9	21,2	7,14
1940	17.820.950	42,1	54,3	3,5	19,6	6,51
1945	18.790.174	39,5	57,1	3,3	20,0	5,85
1950	20.947.188	38,3	58,4	3,3	20,1	5,66
1955	24.064.763	39,3	57,3	3,4	20,4	5,99
1960	27.754.820	41,2	55,2	3,5	20,3	6,40
1965	31.391.421	41,9	54,1	4,0	19,3	7,33
1970	35.605.176	41,8	53,8	4,4	19,0	8,17
1975	40.347.719	40,6	54,8	4,6	19,5	8,39
1980	44.736.957	39,1	56,1	4,7	19,9	8,45
1985	50.664.458	37,6	58,2	4,2	20,9	7,22
1990	56.473.035	35,0	60,7	4,3	22,2	7,06
2000	67.803.927	29,8	64,5	5,7	24,8	8,83
2010	73.722.988	25,6	67,1	7,2	29,2	9,57
2015	78.741.053	24	67,8	8,2	31	12,2
2016	79.814.871	23,7	68,0	8,3	31,4	12,3
2017	80.810.525	23,6	67,9	8,5	31,7	12,6
2018	81.867.223	23,5	67,8	8,7	32,0	12,9
2019	83.154.997	23,1	67,8	9,1	32,4	13,4
2023	86.907.367	22,6	67,2	10,2	33,5	15,2
2040	100.331.233	19,3	64,4	16,3	38,5	19,6
2050	104.749.423	17,8	62,0	20,2	40,5	25,3
2060	107.095.998	16,9	60,4	22,6	42,3	37,5
2080	107.100.904	15,7	58,7	25,6	45,0	43,6

Kaynak: TÜİK Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı 1935-2000 ile TÜİK Nüfus Projeksiyonları 2018-2080 verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1’de 1935 yılından günümüze Türkiye’de nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ile yaşlanmanın önemli göstergelerinden olan ortanca yaş ve yaşlı bağımlılık oranları verilmiş, ayrıca 2080 yılına kadar yapılmış olan projeksiyonlar da eklenmiştir.

Tablo 1’de geçmişten günümüze, hatta geleceğe Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına ilişkin süreç açık bir şekilde gözlenmektedir. 1935 yılında 16.158.385 kişi olan Türkiye nüfusunun yüzde 41,4’ü çocuklardan, yüzde 54,7’si çalışma çağındaki nüfustan, yüzde 3,9’u ise yaşlılardan oluşmaktaydı. 2019 yılına gelindiğinde ise 83.154.997 olarak kaydedilen Türkiye nüfusunun yüzde 23,1’i çocuklardan, yüzde 67,8’i çalışma çağındaki nüfustan, yüzde 9,1’i ise yaşlılardan oluşmaktadır. Bu zaman aralığında Türkiye nüfusunda 0-14 yaş grubunun neredeyse yarı yarıya azalışı ile 65 ve üstü yaş grubunun iki buçuk kattan fazla artışı dikkat çekmektedir. Üstelik nüfus projeksiyonları çocuk popülasyonundaki azalış ile yaşlı popülasyonundaki artışın çok daha hızlı bir şekilde devam edeceğine işaret etmektedir. Tablo 1’de de görüldüğü üzere 2080 yılına kadar 0-14 yaş grubunun nüfus içerisindeki oranının kademeli olarak yüzde 15,7’ye düşmesi, 65 yaş ve üzeri grubun ise yüzde 25,6’ya yükselmesi beklenmektedir. 2050 yılında Türkiye nüfusu içerisinde her beş kişiden biri, 2080 yılında ise her dört kişiden biri 65 yaş ve üstü yaş grubu, bir başka ifadeyle yaşlı olacaktır.

Nüfusun yaşlandığını gösteren önemli göstergelerden biri de ortanca (medyan) yaştır. Ortanca yaş, nüfusu oluşturan kişilerin yaşları, küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşını ifade etmektedir. Buna göre nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan büyüktür. Ortanca yaşın ileri yaşlarda bir değer alması, o ülkenin daha yaşlı bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Ortanca yaşın genç yaş grubunda olması ise o ülkedeki çocuk ve genç nüfusunun fazla olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2012). Buna göre Türkiye’de 1935 yılında 21,2 olan ortanca yaş 2019 yılında 32,4 yaşa yükselmiştir. Ortanca yaşın Türkiye’de 2030 yılında 35,6’ya, 2040 yılında 38,5’e, 2050 yılında 40,5’e, 2060 yılında ise 42,3’e

yükselmesi beklenmektedir. 2080 yılında ise ortanca yaşın 45 olacağı öngörülmektedir. Başka bir ifadeyle 2080 yılında Türkiye nüfusunun yarısının 45 yaşından küçük, diğer yarısının ise 45 yaşından büyük olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 2. Doğum Göstergeleri

	Çocuk Sayısı	Annenin Ortalama Yaşı			Çocuk Sayısı	Annenin Ortalama Yaşı
2001	2,38	26,7		2011	2,05	27,8
2002	2,17	26,8		2012	2,11	28,0
2003	2,09	27,0		2013	2,11	28,3
2004	2,11	27,0		2014	2,19	28,4
2005	2,12	27,0		2015	2,16	28,5
2006	2,12	27,1		2016	2,11	28,6
2007	2,16	27,2		2017	2,08	28,7
2008	2,15	27,3		2018	2,00	28,9
2009	2,10	27,4		2019	1,88	28,9
2010	2,08	27,7				

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri 2019

Demografik yapıda meydana gelen değişimler nihayetinde çalışma çağındaki nüfusa (15-64 yaş) yansımaktadır. Çalışma çağındaki (15-64 yaş) her yüz kişiye düşen yaşlı (65 yaş ve üstü) sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, Türkiye’de 1935 yılında yüzde 7,14 iken 2019 yılında yüzde 13,4’e yükselmiştir. Bir başka ifadeyle 1935’te 15-64 yaş grubu yüz kişiye 7,14 yaşlı düşerken, 2019 yılı itibariyle 13,4 yaşlı düşmektedir. TÜİK’in nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına paralel olarak yaşlı bağımlılık oranları da hızla yükselmektedir. 2023 yılında çalışma çağındaki her yüz kişiye 15,2, 2040

yılında 19,6, 2015 yılında 25,3, 2060 yılında 37,5, 2080 yılında ise 43,6 yaşlı düşmesi beklenmektedir. Yaşlı bağımlılık oranlarının yükselmesi ülke ekonomisine ve sosyal güvenlik sistemine etkisi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 2’de nüfusun yaşlanmasına neden olan temel belirleyicilerden doğum göstergeleri yer almaktadır. Doğum göstergeleri 2001 yılından günümüze Türkiye’deki toplam doğurganlık hızı ve annenin ortalama yaşı çerçevesinde ele alınmaktadır. 2001 yılından günümüze toplam doğurganlık hızındaki düzenli azalış açıkça görülmektedir. Toplam doğurganlık hızındaki düzenli azalış açıkça görülmektedir. Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir (TÜİK, 2020b). 1945-1950 yıllarında 6,85, 1965-1970 yıllarında 5,70, 1980-1985 yıllarında 4,11, 1990 yılında 3, 1995 yılında 2,80 (TTB, 2005: 28) olan toplam doğurganlık hızı 2019 yılı itibariyle 1,88’e düşmüştür. Bir başka ifadeyle günümüzde Türkiye’de bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı 1,88’dir. Yine tabloda doğurganlığın yaş yapısındaki değişim dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de doğurganlığın en yüksek olduğu yaş grubu yıllar itibariyle 20-24 yaş aralığından 25-29 yaş aralığına kaymış ve daha ileri yaşlardaki (30-34 yaş) doğurganlık artmıştır. Doğurganlık seviyesindeki düşüş, yüksek doğurganlık hızlarına sahip bir ülke olan Türkiye’de, gelişmiş ülkelerdekine kıyasla, oldukça hızlı yaşanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 22). Bu durumun temel nedenleri olarak gebelikten korunmanın yaygınlaşması, bebek ölümlerinin azalması, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların artan oranda istihdama katılması, kentleşme ve sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmesi gösterilmektedir (ASPB, 2013: 20-24).³

3. Türkiye’de 1. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde yaşanan nüfus kayıplarından ötürü Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren pro-natalist (nüfusu arttırmaya yönelik) politikalar desteklenmiştir. Ancak zaman içerisinde plansız nüfus artışının ortaya çıkardığı ekonomik ve toplumsal sorunlar 1960’ların başından itibaren pro-natalist politikalarından anti-natalist (nüfusu azaltmaya yönelik) politikalara geçişi be-

Tablo 3’te ise nüfusun yaşlanmasına neden olan temel belirleyicilerden bir diğeri olan ‘ortalama yaşam beklentisine’ ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Ortalama Yaşam Beklentisi

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kadın	79,4	79,8	80,5	81,1	80,9	81,0	81,0	81,0	81,0
Erkek	74,2	74,4	74,8	75,4	75,4	75,4	75,4	75,4	75,6
Ortalama	76,8	77,1	77,6	78,2	78,1	78,2	78,2	78,2	78,3

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, Hayat Tabloları 2016-2018

Görüldüğü gibi Türkiye’de gerek kadınlar gerekse de erkekler için ortalama yaşam süreleri uzama eğilimi göstermektedir. Özellikle sağlık alanında gözlemlenen gelişmelerin bir yansıması olarak yaşam beklentisi sadece doğuşta değil, tüm yaşlarda önemli oranlarda artmaktadır.⁴ Türkiye’de doğuşta beklenen yaşam süresi 1950 yılında 40 yaş civarında iken (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 23), 1982 yılında 59,1 yaşa, 1992 yılında 67,4 yaşa, 2000 yılında 71 yaşa, 2018 yılında ise 78,3 yaşa ulaşmıştır. 2018 yılı itibariyle kadınlar için 81, erkekler için 75,6 olan doğumda beklenen yaşam süresinin, 2050 yılında kadınlar için 81,4, erkekler için 78,7 olmak üzere ortalamada 80 yaşını geçeceği öngörülmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresinin 2075

raberinde getirmiştir. Planlı ekonomiye geçiş süreciyle birlikte anti-natalist nüfus politikaları 1963’te yürürlüğe giren Birinci Kalkınma Planı’ndan 2014’te yürürlüğe giren Onuncu Kalkınma Planı’na kadar kendine sürekli yer bulmuştur (Özdemir, 2017: 68-69). Ancak doğurganlık oranlarındaki azalma ve nüfustaki hızlı yaşlanmadan ötürü Onuncu Kalkınma Planı ile tekrar pro-natalist politikalara dönüş yapıldığı gözlenmektedir (Özdemir, 2017: 73).

4. Yaş gruplarına göre ortalama yaşam beklentileri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. TÜİK (2019c), *Haber Bülteni: Hayat Tabloları 2016-2018*, Sayı: 30712.

yılında ise kadınlar için 85,8, erkekler için 83,1, ortalama olarak ise 84,5 yaşa ulaşması beklenmektedir (TÜİK, 2019c).

Yaşlı nüfusa ilişkin tüm bu göstergeler Türkiye'nin ciddi bir demografik değişim döneminde olduğuna işaret etmektedir. Yaşlanan nüfus beraberinde devletin harcamalarını ve yatırım ilkelerini de etkilemekte, bunun yanı sıra sağlığa ve emeklilere ayrılan harcamaları da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda birçok ülke emeklilik yaşını yükseltme yönünde düzenlemeler yapmaktadır (Erdönmez, 2007: 66).

4. Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar

Yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikalar sosyal sigorta uygulamaları, sosyal yardım uygulamaları ve sosyal hizmet uygulamaları şeklinde temellendirilebilir. Sosyal sigortalar kapsamında yaşlılık sigortası uygulaması, sosyal yardımlar kapsamında 65 yaş aylığı, evde bakım aylığı ve özel şartları bulunan yardım programları, sosyal hizmetler kapsamında ise kurumsal ve evde bakım hizmetleri ile sosyo-kültürel faaliyetler ele alınmaktadır. Türkiye'de sosyal sigortalar sistemi merkezi idare tarafından yönetilmektedir. Ancak sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler alanında merkezi idarenin yanında yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri de önemli işlevler üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal yardım uygulamaları ve sosyal hizmet uygulamaları başlıkları altında belediyelerin ve sivil toplum örgütlerinin yaşlılara yönelik faaliyetlerine de yer verilmektedir.

4.1. Sosyal Sigorta Uygulamaları

Yaşlılık dönemindeki en önemli ve en yaygın desteklerden birisi çalışanlara bağlanan emekli aylıklarındır. Emekli aylığı alanların sağlık sigortaları da bulunmakta ve bu çerçevede sağlık hizmetlerinden de yararlanmaktadırlar. Ülkemizde emeklilik yaşının özellikle önceki dönemlerde düşük olması nedeniyle bütün emekliler yaşlı kategorisine girmemekle birlikte kimisi yaşlılık döneminde emekli olmakta, diğerleri de süreç içerisinde yaşlı kategorisine girmektedir. Önceleri me-

murlar Emekli Sandığı'ndan, işçiler Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan, kendi hesabına veya bağımsız çalışanlar ise Bağ-Kur'dan emekli aylığı alırlarken 2006 yılında bu üç kurum da Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında birleştirilmiştir (Karakuş, 2018: 90).

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre, kadınlarda 58, erkeklerde 60 olarak düzenlenen emeklilik yaşı 2035 yılından itibaren kademeli olarak 65 yaşına çıkarılacaktır (Kökeneç, 2018: 51). Bu çerçevede 5510 sayılı SSGSS Kanunu 4-1/a, 4-1/b, 4-1/c maddesi kapsamında yıllara göre yaşlılık aylığı bağlananların sayısı Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Yıl İçinde Yaşlılık Aylığı Bağlanan Bireylerin Sayısı

Yıl	4a Kapsamında Yaşlılık Aylığı	4b Kapsamında Yaşlılık Aylığı	4c Kapsamında Yaşlılık Aylığı
2007	186.445	67.108	44.875
2008	219.113	76.698	63.360
2009	252.760	74.905	44.142
2010	241.973	47.294	32.512
2011	267.293	80.580	30.573
2012	259.614	44.607	27.731
2013	236.547	40.932	23.476
2014	252.149	37.370	39.861
2015	335.805	53.474	48.205
2016	319.201	27.748	57.254
2017	301.150	25.763	87.400
2018	323.034	37.365	57.926

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları

Tablo 4'te 2007-2018 dönemi içerisinde 4a, 4b ve 4c düzeyinde, başka bir ifadeyle işçi statüsü (4a), kendi hesabına çalışanların statüsü (4b) ve memur statüsünde (4c) çalışanlar arasında yıl içinde yaşlılık

aylığı almaya hak kazananların dağılımı verilmiştir. 2018 yılı içerisinde 4a kapsamında yaşlılık aylığı bağlanan kişi sayısı 323.034 olup bu kişilerin sadece yüzde 3,39'u (10.971 kişi) 65 yaş ve üstüdür. Yine 2018 yılı içerisinde 4b kapsamında yaşlılık aylığı bağlanan kişi sayısı 37.365 olup bu kişilerin sadece yüzde 4,17'si (1560 kişi) 65 yaş ve üstüdür. Son olarak 2018 yılında 4c kapsamında yaşlılık aylığı bağlanan kişi sayısı 57.926 olup bu kişilerin ise sadece yüzde 11,47'si (6645 kişi) 65 yaş ve üstüdür (SGK, 2018).

Bu veriler doğrultusunda 2018 yılı içerisinde 65 yaş ve üstüne yaşlılık aylığı bağlanan bireylerin en fazla olduğu grup 4c kapsamı, başka bir ifadeyle memur statüsünde çalışanlardır.

4.2. Sosyal Yardım Uygulamaları

Ülkemizde sosyal yardımlar ulusal düzeyde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü sorumluluğunda olup, yerel düzeyde ise illerde vali, ilçelerde kaymakamlar önderliğinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları eliyle yürütülmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017). Bakanlık ve SYDV'lerin yanı sıra belediyeler ve çeşitli sivil toplum örgütleri de sosyal yardım alanında faaliyette bulunmaktadır.

Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal yardımlardan ilki 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun kapsamında bağlanan yaşlı aylığıdır. 2022 aylığından 65 yaşını dolduran, nafaka bağlanmayan, sosyal güvenlik kurumlarından bir gelir veya aylık almayan, uzun vadeli sigorta kollarına tabi olacak şekilde çalışmayan, asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az gelire sahip olan Türk vatandaşları yararlanabilmektedir (AÇSHB, 2020).

Tablo 5'te Türkiye'de yıllar itibariyle 65 yaş aylığından yararlanan kişi sayısı ve 65 yaş aylığına ayrılan bütçe gösterilmektedir. 2018 yılı itibariyle Türkiye'de 65 yaş aylığından yararlanan 709.590 kişi için

toplamda 2.900 milyon lira ayrılmıştır. Bu sayıya 2022 sayılı kanun kapsamında engelli aylığı alan vatandaşlar da dahil edildiğinde kişi sayısı 1.272.038’e, aktarılan tutar ise 4.130 milyon TL’ye ulaşmaktadır. 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı ve engelli aylığı alan vatandaşlar Türkiye nüfusunun yüzde 1,60’ını oluşturmaktadır (AÇSB, 2020).

Tablo 2. 65 Yaş Aylığından Yararlanan Kişi Sayısı ve Ayrılan Tutar

Yıllar	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)
2010	848.826	1.059
2011	797.426	1.055
2012	668.351	1.046
2013	632.407	1.009
2014	629.590	1.009
2015	608.513	1.250
2016	620.019	1.580
2017	618.162	1.766
2018	709.590	2.900

Kaynak: T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Gerekli koşullar taşındığı takdirde Türkiye’de yaşlı vatandaşların evde bakım aylığından yararlanma hakkı da bulunmaktadır. Evde bakım aylığı, engelli bireylerin hayatlarının idamesini evde yürüten kişilere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından ödenen sosyal yardım desteğidir. Bu çerçevede heyet raporu veren hastanelerden alınacak olan engelli sağlık kurulu raporunda en az yüzde 50 engelli ve ağır engelli/tam bağımlı durumu bölümünde “evet” ibaresi olan, her ne ad altında olursa olsun her türlü hane gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendisine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olan,

başkasının yardımı olmadan hayatını devam ettiremeyecek şekilde bakıma muhtaç olan engelli yaşlıların evde bakım desteği alabilmesi mümkündür (AÇSHB, 2020).

Türkiye’de yaşlılara yönelik bir diğer sosyal yardım türü 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında yürütülen, valilikler ve kaymakamlıklar bünyesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından uygulanan özel şartları bulunan düzenli yardım programlarıdır. 3294 sayılı kanun kapsamında gıda, yakacak, barınma vb. yardımlardan, hanesinde sosyal güvenceli birey bulunmayan ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından muhtaç olarak değerlendirilen kişilere veya hane içinde sosyal güvenceli birey bulunmakla birlikte hane içinde kişi başına düşen geliri asgari ücretin aylık net tutarının 1/3’ünden az olan kişiler yararlanabilmektedir (AÇSHB, 2020).

Yaşlılara yönelik sosyal yardımların bir diğeri de belediyeler eliyle yürütülen yardımlardır. 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar belediyelerin zorunlu görevleri arasında sayılmaktadır (madde 14/a). Pek çok belediye kendi sınırları içinde yaşayan yoksul, muhtaç ve bakıma muhtaç yaşlıya aynı ve nakdi yardım desteği sunmaktadır. Bu bağlamda gıda, barınma, ısınma, giyinme, ulaşım, sağlık ve kültür yardımları ön plana çıkmaktadır (Selek-Öz, 2010: 62-65). Belediyelerin yanı sıra çeşitli sivil toplum örgütleri de ihtiyaç sahibi yaşlılara yönelik sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır.

4.3. Sosyal Hizmet Uygulamaları

Yaşlılar sosyal hizmete en fazla ihtiyaç duyan nüfus grupları arasında yer almaktadır. Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının özellikle bakım hizmetleri etrafında toplandığı görülmektedir. Bakım hizmetlerini kendi içerisinde kurum bakım hizmetleri ve evde bakım hizmetleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kurum bakımını hizmetleri çatısı altında “huzurevleri”, “yaşlı bakım ve rehabili-

tasyon merkezleri” ve “yaşlı yaşam evleri” bulunmaktadır. *Huzurevle-
rinde* 60 yaş üstü bireylere barınma, bireysel öz bakım, sağlık, sosyal
destek-danışmanlık, psikolojik destek-danışmanlık, rehabilitasyon,
sosyal aktivite, beslenme, temizlik gibi hizmetler sunulmaktadır. *Yaşlı
bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde* bedensel ve zihinsel gerileme-
leri nedeniyle süreli ya da sürekli olarak özel ilgi, desteğe, korunmaya
ve rehabilitasyona gereksinimi olan 60 yaş ve üzeri yaşlılara bakım ve
rehabilitasyon hizmeti sağlanmaktadır. *Yaşlı yaşam merkezleri* ise hu-
zurevlerine bağlı ek ünite olarak açılan, huzurevlerinde kalma koşulla-
rını taşıyan 3-6 arasında 60 yaş üstü yaşlının eşleriyle de birlikte kala-
bilecekleri, tercihen her yaşlının ayrı olarak kalabileceği bir oda, mut-
fak, banyo ve tuvaletten oluşan, her türlü hizmeti kuruluş müdürlü-
ğünce karşılanan evler ve apartmanlardır. Yaşlı yaşam evlerinde huzu-
revlerinde sunulan hizmetler verilmektedir (AÇSHB, 2020: 18-22).

Tablo 6. AÇSHB’ye Bağlı Huzurevi Sayısı,
Kapasitesi ve Bakılan Yaşlı Sayısı

Yıllar	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Yaşlı Sayısı
2009	81	8.126	7.220
2010	97	9.260	7.979
2011	102	9.783	10.590
2012	106	11.706	10.951
2013	115	12.241	11.293
2014	124	12.647	11.688
2015	132	13.488	12.299
2016	141	14.412	13.248
2017	144	14.793	13.692
2018	146	14.967	13.883
2019	148	15.107	13.894

Kaynak: T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Yukarıdaki tabloda (6) 2009 yılından günümüze Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı huzurevi sayısı, kapasitesi ve bakım hizmeti alan yaşlı sayısı gösterilmektedir. Görüldüğü gibi, Türkiye'de hızla yaşlanan nüfus ile doğru orantılı olarak 2009 yılından günümüze huzurevi sayısı sürekli artmış bulunmaktadır. Buna bağlı olarak huzurevlerinin kapasiteleri ve bakım hizmeti alan yaşlı sayısı da sürekli artmıştır.

Türkiye'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yanısıra diğer kamu kuruluşlarına ve özel sektöre ait huzurevleri de bulunmaktadır. 2019 yılı itibarıyla Türkiye'deki huzurevlerinin sayısı, kapasitesi ve bakılan yaşlı sayısı Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Kamu, Özel ve Diğer Kuruluşlara Ait Huzurevi Sayısı

YATILI BAKIM HUZUREVLERİ (2019)	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Kişi Sayısı
AÇSHB'ye Bağlı Huzurevleri	148	15.107	13.894
AÇSHB'ye Bağlı Darülaceze	1	503	458
Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri	23	3.468	9.447
Özel Huzurevleri	227	14.026	9.447
TOPLAM	399	33.104	26.246

Kaynak: T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Tablo 8'de özel huzurevi sayısının ve kapasitesinin Bakanlık ile yarışacak düzeye gelmesi oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'de özel huzurevi sayısı çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Yaşlı nüfustaki artış ile birlikte yaşlı bakım hizmetleri çok hızlı gelişen apayrı bir sektör haline gelmektedir. Bu sektör içinde sadece kurumsal bakım hizmetleri değil, evde bakım hizmetleri de aynı yönde gelişme göstermektedir. Evde bakım hizmetleri bireylerin bakım gereksinimlerinin onları ev orta-

mından ayırmaksızın karşılanmasıdır. Bu yönüyle evde bakım ile bireylere kaliteli, ihtiyaca uygun ve düşük maliyetli bakım hizmetleri sunularak, onların bağımsızlıklarını sağlamak, yaşam kalitelerini yükseltmek böylece hem bir bütün olarak ailenin hem de tüm aile üyelerinin işlevselliğini artırmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de evde bakım hizmetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Sağlık Bakanlığı, belediyeler ve özel sektör tarafından verilmektedir. Evde bakım hizmetleri kapsamında hemşirelik bakımı, ilaç tedavisi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gibi sağlık bakımı hizmetlerinin yanı sıra, öz bakım, ev işleri desteği, tamirat-tadilat gibi sosyal bakım hizmetleri de verilmektedir (Selek Öz, 2010: 66-77).

Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler kapsamında bakım hizmetlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetler de ele alınabilir. Bu alanda özellikle belediyelerin faaliyetleri dikkat çekicidir. Belediyeler beceri ve hobi kursları, geziler, sosyal organizasyonlar ve kermesler düzenleyerek, lokaller açarak yaşlıların sosyalleşmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Zaten 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, “sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile... yaşlılara, ...yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak (madde. 7/v)” şeklindeki hükmü ile yaşlılara yönelik sağlık, kültür ve sosyal hizmetleri büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında saymıştır (Selek-Öz, 2010: 62-64).

Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal hizmetler kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurduğu aşevlerinden de söz etmek gerekir. Çünkü aşevi hizmetinden sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret düzeyinden fazla olmayan, 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı alan yaşlılar da yararlanmaktadır (Kesgin, 2014: 180-181).

5. Sonuç

20. yüzyıl dünya nüfusunun yaş yapısında oluşan değişim bakımından insanlık tarihinde bir dönüm noktası olmuş ve yaşlı nüfus

özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 28). Türkiye'nin yaş yapısında meydana gelen değişim ise özellikle 21. yüzyılın başından itibaren dikkat çekici olmaya başlamıştır. Doğurganlık oranlarının azalması ve ortalama yaşam sürelerinin uzaması sonucunda Türkiye bugün çocukların ve gençlerin sayısının azalma eğilimi içine girdiği, 15-64 yaş arası nüfusun yüzyılın ortasına kadar görece istikrar içinde olduğu ve yaşlı nüfusun ise artmakta olduğu bir demografik yapı içerisinde bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 20). Yüzyılın başında yüzde 5,7 olan yaşlı nüfus oranı bugün itibariyle yüzde 9,1'e ulaşmış durumdadır. Üstelik nüfus projeksiyonları yaşlı nüfus oranının hızla artmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

Yaşlılık yaşamın doğal bir evresi olarak doğum öncesinden başlayan bir süreç olduğundan en erken dönemden başlayarak tüm yaşam boyunca bireyi ve toplumu yaşlılığa hazırlayacak, yaşlılıkta koruyacak ve güçlendirecek politikalara gereksinim duyulmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Bu bağlamda öncelikle yaşlıların belli bir gelir güvencesine kavuşturulması büyük önem arz etmektedir. Türkiye'de sosyal sigortalar kapsamındaki yaşlılar için yaşlılık sigortası, kapsam dışındaki ihtiyaç sahibi yaşlılar için ise sosyal yardım niteliğindeki destekler bulunmaktadır.

Yaşlı nüfus yoksulluktan en çok etkilenen risk gruplarından biridir. Aktif çalışma dönemine göre yoksun kalınan gelir ve buna bağlı olarak yaşanan yoksulluk yaşlılıkta sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Yaşlı yoksulluğunun başlıca nedeni, sosyal güvenlik sistemindeki eksiklikler ve dolayısıyla gelir transferindeki adaletsizliklerdir. Özellikle kayıt dışı çalışmanın yaygın olması dolayısıyla sosyal sigorta uygulamasının çalışanların önemli bir bölümünü kapsam dışı bırakması, emekli aylıklarının ve yaşlı aylıklarının düşük olması yaşlı yoksulluğunun temel nedenleri olarak gösterilmektedir (Karadeniz ve Durusoy-Öztepe, 2013: 78-79). Yaşlı nüfustaki artış ile birlikte yaşlı

yoksulluğu ilerleyen yıllarda Türkiye'nin önemli sorunlarından biri haline gelecektir. Dolayısıyla şimdiden kapsamlı çalışmalar yapılarak gerekli tedbirlerin hayata geçirilmeye başlanması ileride yaşanacak muhtemel sorunların çeşitliliğini ve şiddetini azaltacaktır.

Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal hizmetler büyük oranda bakım hizmetleri çerçevesinde şekillenmektedir. Bu kapsamda yaşlılara gerek kurumda gerekse de evde bakım hizmetleri sunulmaktadır. Bakımın gerek bireyler gerekse de ülke ekonomisi üzerindeki yükünü hafifletmek için sosyal sigortalar sistemi içerisinde, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, bir bakım sigortasının kurulması gerekmektedir. Bakım sigortası ile toplumun önemli bir kısmı bakıma muhtaçlık riskine karşı sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmış olacaktır.

Sosyal politika açısından yaşlılara *gelir güvencesi sağlamak* ve *bakım* ihtiyaçlarını karşılamak tek başına yeterli değildir. Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkeleri (1991) ile bu iki temel ihtiyaca ek olarak *katılım*, *kendini gerçekleştirme* ve *itibar* ihtiyaçlarından da bahsetmektedir: *Katılım ilkesi* yaşlıların içinde yaşadıkları toplumla ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, bilgi ve becerilerini genç kuşaklarla paylaşabilmeleri ve kendilerini ilgilendiren politika üretme süreçlerine dahil olabilmeleri ile ilgilidir. *Kendini gerçekleştirme ilkesi* ile yaşlıların bilgi ve becerilerini geliştirebilecekleri her türlü eğitim ve kültür olanaklarından yararlanabilmeleri kastedilmektedir. *İtibar ilkesi* ise yaşlıların her türlü sömürden, fiziksel veya zihinsel istismardan uzak, güven içerisinde yaşama, gelir durumu, yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken ve engel durumu ne olursa olsun herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadan ihtiyaçlarının karşılanması ve değer görme hakkını kapsamaktadır (BM Yaşlı İlkeleri, 1991).

BM Yaşlı İlkeleri yaşlılara yönelik sosyal politikalar için evrensel bir rehber niteliği taşımaktadır. Beş yaşlı ilkesinin her biri son derece önemli olmakla birlikte özellikle itibar ve katılım ilkeleri, diğer üç ilkenin öncülü olarak görülmelidir. Çünkü yaşlıların içinde yaşadıkları toplumda değer görmeleri, özellikle genç kuşaklarla etkileşim içeri-

sinde olup aktif bir şekilde toplumsal hayatın içinde yer almaları (ekonomik) *bağımsızlık, bakım ve kendini gerçekleştirme* ilkelerini de beraberinde getirecektir.

Analysis of Current Social Policies for the Elderly in Turkey

Abstract: The population of the world is getting older at a fast pace. As of 2019, the older population is 9.3%. Turkey is getting closer to the world average with 9.1% older population. According to the calculations of TUIK, it is estimated that, the older population will increase to 10.2% in 2023, 12.9% in 2030, 16.3% in 2040, 22.6% in 2060 and 25.6% in 2080. This projection reveals the importance of social policies for fast aging population. In this respect, there is a growing need for social insurance, social assistance and social services for older population. In this study, by drawing attention to fast increasing older population in Turkey, current extent of social policies for elderly are analyzed and make suggestions in this direction.

Key Words: Elderly, Social Policy, Social Insurance, Social Assistance, Social Services

Kaynaklar

Acar, İ. A. ve İ. Kitapçı (2008), “Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye’deki Emeklilik Sistemindeki Değişim”, **Maliye Dergisi** (Ocak-Haziran 2008), Sayı 154, s.77-98.

AÇSHB: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020), **Yaşlılar İçin Bilgilendirme Rehberi III**, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/45960/yasli-lar-icin-bilgilendirme-rehberi-3.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2020

AÇSHB: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019), **Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2019**, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/9085/buelten-haziran2019-son.pdf> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2020

Altan, Ö. Z. (2007), **Sosyal Politika**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altan, Ö. Z. ve Y. Şişman (2003), “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, **Kamu-İş Dergisi**, Sayı 2, s.3-36.

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017), **Türkiye’nin Bütünlük Sosyal Yardım Sistemi**, Dünya Bankası ile Ortak Bütünlük Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi, Ankara.

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013), **Türkiye’de Doğurganlık Oranlarının Düşmesi, Potansiyel Etkiler ve Sosyal Politika Önerileri**, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve Politika Serisi, No 18.

Atchley, R. C. (2009), **Spirituality and Aging**, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Aydın, M. K. ve E. E. Çakmak (2017), “Sosyal Devletin Temelleri”, **Bilgi Dergisi**, Sayı 34, s.1-19.

Doğan, A. S. (2014), **Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Kamusal Sosyal Yardım ve Hizmetler** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdönmez, P. A. (2007), “Küresel Demografik Değişim Süreci ve Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 62, s.59-70.

Eurostat (2018), **Social Protection Expenditures**,

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=1>. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2020.

Eurostat (2019a), **Population: Structure Indicators**,

<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
Erişim tarihi: 14.04.2020.

Eurostat (2019b), Social Protection in 2017 Share of EU GDP Spent on Social Protection Slightly Down, Newsrelease, 180/2019-22 November,

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10246894/3-22112019-AP-EN.PDF/e1c0adb8-2e85-7a23-3965-c816861b713a>

Erişim Tarihi: 10.05.2020

Eurostat (2020), **Old-age Dependency Ratio**,

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00198&plugin=1>. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2020.

Hablemitoğlu, Ş. ve E. Özmete (2010), **Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sos-**

yal Hizmet, Ankara: Kilit Yayınları.

Kalkınma Bakanlığı (2018), *Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023) Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Karadeniz, O. ve N. Durusoy-Öztepe (2013), “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı 38, s.77-102.

Karakuş, B. (2018), **Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Hizmetler Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu**, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.

Kesgin, B. (2014), **Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım**, İstanbul: Açılım Kitap (2nci Baskı).

Koç, İ. (2018), “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu: 2006-2016”, **Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018**, Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını içinde s.36-87.

Kökenek, Y. Y. (2018), **Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mandıracioğlu, A. (2010), “Dünyada ve Türkiye’de Yaşlıların Demografik Özellikleri”, *Ege Tıp Dergisi*, 49 (3): 39-45.

OECD (2019), **Labor Force Participation Rate**,

<https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm>. Erişim Tarihi: 06 Nisan 2020.

Özdemir, A. (2017), “Doğum Kontrol Teşviklerinden En Az Üç Çocuğa: Tarihsel Süreçte Türkiye’de Anti-natalist ve Pro-natalist Politikaların Seyri”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3 (3): 65-75.

Selek-Öz, C. (2010), **Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri: İstanbul, Ankara ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sosyal Güvenlik Kurumu (2018), *Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistik Yıllığı*,

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari Erişim Tarihi: 06 Nisan 2020.

- Taşçı, F.** (2010), “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı 24, s.175-202.
- TTB** (2006), **Türkiye Sağlık İstatistikleri 2006** (Yayına Hazırlayanlar: O. Hamzaoğlu ve U. Özcan), Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- TÜİK** (2001), Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı 1935-2000
- TÜİK** (2012), Haber Bülteni: Türkiye'nin Demografik Yapısı ve Geleceği, 2010-2050, Sayı 13140.
- TÜİK** (2018), *Haber Bülteni: Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*, Yayın No. 30567.
- TÜİK** (2019a), *Haber Bülteni: İstatistiklerle Aile 2018*, Sayı: 30726.
- TÜİK** (2019b), *Haber Bülteni: Sosyal Koruma İstatistikleri 2018*, Sayı: 30625.
- TÜİK** (2019c), *Haber Bülteni: Hayat Tabloları 2016-2018*, Sayı: 30712
- TÜİK** (2020a), *Haber Bülteni: İstatistiklerle Yaşlılar 2019*, Sayı: 33712.
- TÜİK** (2020b), *Haber Bülteni: Doğum İstatistikleri, 2019*, Sayı: 33706.